

УДК 582.711.1:631.526.3:581.41

Буйдін Ю. В., Андрух Н. А.*Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України, вул. Тімірязєвська, 1, м. Київ, 01014, Україна, e-mail: buidin@nbg.kiev.ua***ДІАГНОСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ПРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СОРТІВ РОСЛИН РОДІВ *ASTILBE* BUCH.-HAM. EX D. DON TA *HEUCHERA* L. (*SAXIFRAGACEAE* JUSS.)**

Проблема ідентифікації сортів у сучасному квітникарстві надзвичайно актуальна, адже асортимент квітниково-декоративних рослин сьогодні налічує сотні тисяч сортів і з кожним роком збільшується швидкими темпами. Використання сучасних молекулярно-генетичних методів, генетичної паспортизації сортів могла б здебільшого вирішити це питання, але ці методи на сьогодні ще малодоступні пересічному інтродуктору, та й лише одиниці зі світових селекціонерів надають генетичні маркери для власних сортів через високу вартість та брак сертифікованих лабораторій з цього напрямку. З природними видами ситуація дещо краща, так як ботаніки більш активно працюють з рослинами з природних місцезростань верифікували і паспортизували вже велику кількість видів, у тому числі які використовуються у декоративному садівництві. Але, нажаль, в Україні сьогодні є надзвичайно мало лабораторій, які можуть провести молекулярно-генетичну ідентифікацію інтродукованих рослин та й фінансова складова здебільшого не доступна для недофінансованих наукових установ та, особливо, науковців.

Враховуючи ці факти, на перше місце у процесі ідентифікації сорту виходять морфологічні ознаки. Нажаль, в доступній літературі зараз дуже рідко можна зустріти детальний опис того чи іншого сорту квітниково-декоративних рослин, особливо це характерно для аматорського квітникарства. Тому, заявниками, під час реєстрації сортів, наведення у описі якомога більшої кількості діагностичних ознак значно полегшує майбутню його ідентифікацію. Для цього розроблено міжнародні методики проведення експертизи сортів на відмінність однорідність та стабільність (ВОС) Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV). В Україні Українським інститутом експертизи сортів рослин використовуються міжнародні аналоги, або ж модифіковані методики, розроблені фахівцями, які інтродують та досліджують певні культури.

Для провідних квітниково-декоративних рослин, які вирощуються в декоративному садівництві вже кілька століть, питання виявлення діагностичних ознак менш актуальне і вже майже вирішене, і виникає лише тоді, коли з'являються нові характеристики, які раніше не зустрічалися. Інша справа – малопоширені рослини, асортимент яких набув динаміки до збільшення лише в останні десятиліття, а активізація селекційної роботи з ними призвела до появи великої кількості нових морфологічних ознак, недостатній опис яких унеможлиблює якісну ідентифікацію.

Саме до таких рослин і належать представники родини ломикаменевих Saxifragaceae Juss., трав'янисті багаторічні рослини, які останнім часом активно використовуються в озелененні (в умовах повного чи часткового затінення), а асортимент окремих з них налічує сотні сортів і щорічно розширюється. Найпопулярніші з них представники родів *Astilbe* Buch.-Ham. ex D. Don та *Heuchera* L.

Згідно з номенклатурним списком декоративних трав'янистих рослин культивованої фракції флори України (2015 р.) з'ясовано, що у колекційних фондах ботанічних установ інтродуковано 7 видів роду *Astilbe* та п'ять роду *Heuchera*, культивується близько сотні сортів одного та іншого виду. Найбільші колекційні фонди *Astilbe* (більше 130 сортів і видів) та *Heuchera* (9 видів, понад 120 сортів) в Україні сформовано у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України. Науковцями, кураторами даних колекцій розроблено ґрунтовні методики експертизи сортів на ВОС, які використовуються сьогодні під час Державної реєстрації авторських прав на сорт цих культур. З використанням цих методик вже зареєстровано сорти вітчизняної селекції (*Astilbe* – 4 (автор Буйдін Ю. В.), *Heuchera* – 4 (автори Андрух Н. А., Горобець В. Ф.).

Найбільш значущі діагностичні морфологічні ознаки можна виявити лише маючи у колекційному фонді максимальну кількість видів і сортів, які належать до різних садових груп (якщо такі характерні для культури), представляють широку різноманітність за забарвленням, габітусом рослин, розміром та формою квітки чи суцвіття та інше. Лише наявність рослин-еталонів (сортів чи видів) може продемонструвати чим той чи інший новостворений сорт відрізняється від уже існуючих аналогів і які його переваги над ними.

Для ідентифікації сортів астильби до найголовніших діагностичних ознак нами віднесено: висоту рослин, забарвлення листків, форму, висоту, діаметр, щільність та основне забарвлення суцвіття, діаметр квітки, форму пелюсток та чашолистків, та колір пелюсток, чашолистків, приймочки маточки та зав'язі і стовпчика маточки квітки.

Для ідентифікації сортів гейхери до вагомих, в міру свого прояву, морфологічних діагностичних ознак нами віднесено: висоту рослини; ширину і висоту прикореневої розетки листків; основне забарвлення адаксіальної поверхні листової пластинки, наявність та характер додаткового забарвлення; висота, форма, розташування квіток щодо головної осі, кількість квіток та основне забарвлення суцвіття; форма та основне забарвлення чашечки; забарвлення та форма пелюсток, їх положення щодо чашечки.

Таким чином, за результатами опрацювання значного, як для родів *Astilbe* та *Heuchera*, сортового різноманіття, виявлено найвагоміші діагностичні морфологічні ознаки, які можна успішно використовувати під час ідентифікації сортів та при подачі заявок на Державну реєстрацію авторських прав на сорт цих культур.